

6. Шнайдер, О. В. Финансовое состояние как индикатор экономического потенциала организации [Текст] / О. В. Шнайдер // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Самара : Издательство Самарского научного центра РАН, 2007. – С. 25–29.

7. Шмелева, Н. С. Концептуальный подход к формированию потенциала строительной организации в условиях диверсификации [Текст] / Н. С. Шмелева // Наука та інновації – 2005 : Міжнар. наук.-практ. конф. : [матеріали] – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – Т. 11. – Економічні науки. – С. 46–47.

8. Фомин, П. А. Особенности оценки производственного и финансового потенциала промышленных предприятий [Электронный ресурс] / П. А. Фомин, М. К. Старовойтов. – Режим доступа : <www.financeplan.by.ru/intro.html> .

9. Санников, А. А. Методические аспекты формирования критерия оптимальной стратегии развития нефтегазодобывающих компаний [Электронный ресурс] / А. А. Санников. – Режим доступа : <www.ogbus.ru> .

10. Троц, Д. О. Аналіз та діагностика фінансового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / Д. О. Троц, О. Е. Бурдіна. – Режим доступу : <<http://intkonf.org/trots-do-burdina-oe-analiz-ta-diagnostika-finansovogo-potentsialu-pidpriemstva>> .

11. Сухарев, П. М. Збалансована система показників як модель оцінки фінансового потенціалу підприємства [Текст] / П. М. Сухарев, О. О Батлукова // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. – Донецьк : ДонДУЕТ ім. М.Туган-Барановського, 2006. – Вип. 21. – Т.1. – С. 88–93.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© Л.І. Безгінова, О.А. Круглова, С.М. Шинкар, 2010.

УДК 339.3.006

О.В. Колчкова, асист.

ТЕНДЕНЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Визначено особливості розвитку торгівлі на сучасному етапі в регіональному аспекті, надано оцінку тенденцій розвитку регіональної торгівлі з позиції можливостей та перспектив.

Определены особенности развития торговли на современном этапе в региональном аспекте, дана оценка развития региональной торговли с позиции возможностей и перспектив.

The article analyses peculiarities of the development of trade in contemporary moment in the regional aspect, estimates modern tendencies of the development of regional trade in the position of possibilities and perspectives.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Внутрішня торгівля України займає провідне місце в сучасній економічній системі та соціальній сфері держави та її регіонів, у формуванні економічного потенціалу, забезпеченні ефективного функціонування системи відтворення, товарно-грошового обороту та задоволенні потреб населення в товарах і послугах.

За обсягами створеної ВДВ торгівля (95220 млн грн) посідає друге місце після обробної промисловості (143428 млн грн). За темпами підвищення валової доданої вартості у 2008 році торгівля посідала третє місце серед галузей економіки (фінансова діяльність – 122,5%, операції з нерухомим майном – 120,0%, торгівля – 115,8%) [1].

Перехід до ринкових умов господарювання, зміни місця та ролі регіонів в економічному житті суспільства привели до регіоналізації економічних процесів, що сприяло посиленню взаємозв'язків та взаємозалежності між регіонами як складовими єдиної державної системи. Саме такі відносини між регіонами стають підґрунтям утворення територіальної сфери обороту, де відбувається узгодження інтересів виробництва та споживачів щодо різних товарів і послуг, тобто формування споживчого регіонального ринку і внутрішньої регіональної політики [4]. Тому питання ефективного функціонування та подальшого розвитку внутрішньої торгівлі в регіонах є актуальною проблемою, яка потребує ретельного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники вітчизняної внутрішньої торгівлі: О. Азарян, В. Апопій, І. Бланк, Гончарук, В. Лагутін, Л. Лігоненко, І. Ломенюк, І. Маринич, Л. Омелянович, А. Садеков, С. Саркісян, В. Сорока, Ю. Хомяк, І. Яркова – зробили великий внесок щодо теоретичного обґрунтування, практичного узагальнення процесів розвитку внутрішньої торгівлі України на сучасному етапі. Разом з тим, територіальні аспекти розвитку внутрішньої торгівлі, причини виникнення регіональних диспропорцій та їх подолання залишаються недостатньо вивченими.

Мета та завдання статті. Метою статті є висвітлення найбільш актуальних і гострих проблем регіонального характеру в розвитку внутрішньої торгівлі та першочергових заходів на шляху їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії сьогодення, аналіз даних Держкомстату України, наукової літератури та періодичних видань свідчать, що вже у 2008 році темпи збільшення роздрібного товарообороту у порівняльних цінах уповільнилися більше ніж на 12% через зменшення обсягу споживчого попиту, що зумовлено уповільненням зростання реальних доходів населення та підвищенням

вартості вітчизняних товарів за рахунок збільшення вартості енергоносіїв, імпоротної продукції внаслідок істотної девальвації національної валюти [1].

Найбільший спад темпів зростання роздрібногo товарообороту відбувся в Миколаївській – 26%, Чернівецькій – 25%, Запорізькій та Донецькій областях – 23%, у Севастополі – 21,5%, Львівській та Херсонській областях – 17%, у Києві – 15,2%, що пов'язано із падінням темпів зростання доходів населення на 13,3%, у м. Севастополь – на 11,5%, у Чернівецькій та Львівській – на 10%, у Херсонській – на 9,2%, у Запорізькій областях. У таких областях, як Дніпропетровська, Київська, Харківська, Чернігівська, гальмування темпів приросту товарообороту дорівнювало середньому по Україні – 11...12%. Найменші скорочення темпів приросту товарообороту відбулися в Сумській – 1,9%, Тернопільській – 2,8%, Черкаській та Хмельницькій областях – 3%. У Закарпатській області спостерігалось зростання темпів товарообороту, що пов'язано з різким падінням індексу фізичного обсягу роздрібногo товарообороту в 2006 р. (2005р. – 111,2%, 2006 р. – 99,5%) та поступовим нарощуванням у наступні роки (2007 – 121,1%, 2008 р. – 123,8%) [1; 2].

Спостерігається стійка тенденція до зменшення кількості юридичних осіб, що здійснюють діяльність у сфері роздрібногo торгівлі та ресторанного господарства у зв'язку з переходом до оподаткування за спрощеною системою та одночасним збільшенням кількості фізичних осіб-підприємців [1-3]. Так, у 2000 р. кількість підприємств роздрібногo торгівлі (юридичних осіб) та ресторанного господарства дорівнювала – 44058, у 2008 р. – вже 32603 одиниць, тобто за п'ять років було ліквідовано 11455 підприємств. Скорочення відбулося в основному за рахунок підприємств роздрібногo торгівлі (крім торгівлі автомобілями, мотоциклами та пальним) на 9142 одиниць, тобто на 41,6%. Ці процеси відбулися в 26 регіонах, тільки з різними наслідками, за виключенням Вінницької області, де відбулося зростання на 16,9%.

Найбільше скорочення кількості підприємств (юридичних осіб) відбулося в Харківській – 65,8%, Луганській – 56,4%, Миколаївській – 55,5%, Донецькій – 54,5%, а найменше – у Хмельницькій та Чернігівській областях – відповідно 10,8 та 8,4% [1; 2].

Для сучасного етапу розвитку торгівлі є проблемою її внутрішня та міжгалузева незбалансованість, що зумовлено відсутністю балансу між пропозицією та попитом, споживчими потребами, доходами і витратами населення. На жаль, зростання товарообороту роздрібногo та оптовогo торгівлі відбувається за рахунок цінового чинника, а не розвитку пропозиції споживчих товарів, особливо вітчизняного виробни-

цтва. Дійсно, статистика підтверджує цей факт. У січні-листопаді 2006 р. ціни на товари зросли на 2,7%, на послуги – на 46,2%. У 2007 р. першочерговий вплив на загальне подорожчання продуктів харчування мало зростання цін на сільськогосподарську продукцію, яке було зумовлене передусім скороченням її пропозиції. Зокрема, у 2007 р., порівняно з 2006, виробництво зерна зменшилось на 15 %, соняшнику – на 22%, цукрових буряків – на 24%, овочів – на 15%, молока – на 8%. Як наслідок, ціни реалізації сільгоспідприємств зросли на 38%, у т.ч. зерна – на 61,5%, молока – на 55%, яєць – на 42%, овочів – на 21%, худоби та птиці – на 2%. Відомо, що зростаючі ціни на ресурси, що споживаються сільським господарством, спричиняють зростання собівартості продукції вищими темпами, ніж ринкові ціни [1-3].

Зростання цін реалізації продукції сільгоспідприємств викликало збільшення цін виробників харчових продуктів і напоїв, які за рік збільшилися на 26%. Це безпосередньо позначилося на зростанні споживчих цін (питома вага українських виробників у роздрібному товарообороті продовольчих товарів складає 88,2% при витратах населення на харчові продукти в середньому 53% від споживчих витрат). За рік споживчі ціни на продукти харчування підвищилися на 24,7%, що у 9 разів вище відповідного показника 2006 р. [1; 4].

Таким чином, динаміка споживчих цін на продовольчому ринку сформувалася за рахунок підвищення цін з боку пропозиції: зростання світових цін на зерно, нафту та нафтопродукти тощо – і зменшення виробництва сільськогосподарської продукції та, відповідно, зростання цін виробників. Вплив цих чинників був підсилений зростанням доходів населення внаслідок підвищення соціальних стандартів, що, з одного боку, впливало на інфляцію попиту, з іншого – підсилювало інфляцію пропозиції, оскільки підвищення мінімальної заробітної платні зумовило зростання собівартості виробництва і, як наслідок – споживчих цін [4].

Також продовжувалось здорожчання імпорту, при тому, що в структурі оптового товарообороту він складає більше 30%, через девальваційні тенденції на валютному ринку, зокрема зросли ціни на предмети домашнього вжитку, побутову техніку (0,7%), одяг і взуття (1,2%) та фармацевтичну продукцію (2,4%) [1; 2].

Все це дозволяє стверджувати, що збільшення роздрібного товарообороту великою мірою в 2007 р. відбулося за рахунок підвищення цін на споживчому ринку (середні темпи приросту обсягів товарообороту за 2000 – 2007 рр. складали 18,8%, в 2007 р. – 29,5%, середні темпи приросту доходів населення – 11,4%, в 2007 – 11,8%, середні темпи приросту цін – 13,6%, в 2007 – 16,6%) [1; 2].

Існує значна диференціація щодо темпів інфляції серед регіонів України. У 2007 р. вищі за середні по Україні темпи приросту споживчих цін спостерігались у тринадцяти регіонах, зокрема у Севастополі, Львівській, Чернівецькій, Вінницькій, Хмельницькій, Черкаській, Миколаївській, Полтавській, Херсонській, Харківській, Одеській, Тернопільській областях (16,8...20,1%) та у Києві на – 21,0% (16,6% – середньоукраїнські темпи приросту споживчих цін). Нижчі за середні темпи спостерігались у Закарпатській, Кіровоградській, Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Дніпропетровській, Сумській, Чернігівській, Волинській, Запорізькій, Луганській та Рівненській областях, АР Крим (11,3...16,0%). В 2008 р. ситуація з цінами набула більшого загострення – індекс цін склав 122,3%. Вищі, ніж середні по Україні темпи зростання споживчих цін, спостерігались в 14 регіонах. Найвищі показники були в Київській – 25,6%, Львівській – 25,1%, Дніпропетровській та Донецькій областях – 24,0%. У таких регіонах, як: Хмельницька, Чернігівська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Харківська області, АР Крим споживчі ціни підвищилися на 22,7...23,8%.

Протягом 2001–2008 рр. стабільно нижчими, ніж середні по Україні, темпи зростання споживчих цін були в 7 областях: Рівненській, Кіровоградській, Волинській, Тернопільській, Івано-Франківській, Житомирській та Закарпатській – від 10,7 до 8,2% у середньому за рік (середньоукраїнський показник – 10,9%). Пояснюється це тим, що означені регіони в основному спеціалізуються на виробництві сільськогосподарської продукції та відрізняються розвиненим присадибним господарством, тому подорожчання продукції сільськогосподарського виробництва меншою мірою вплинуло на зростання цін на споживчі товари, ніж у промислових регіонах. Таких регіонів, що є незмінними лідерами значного зростання споживчих цін, п'ять: Дніпропетровська з середньорічним приростом цін 12,5%, Донецька, Київська, Миколаївська області та м. Київ із середньорічним зростанням цін 11,5...11,2%. Зрозуміло, що ці регіони промислові, із великою чисельністю населення, високим рівнем доходів та споживчого попиту [1; 2].

У ході аналізу обсягів товарообороту та особистого споживання вдалося встановити, що товарооборот, у цілому по Україні майже у 2 рази менший за обсяги особистого споживання. Так, сукупні середньомісячні витрати одного домогосподарства по Україні у першому півріччі 2009 р. склали 2680 грн, із них споживчі – 2264 грн або 84,5% (1415 грн або 52,8% – продукти харчування, 846,9 грн або 31,6% – непродовольчі товари та послуги). Споживчі витрати на одну людину домогосподарства у середньому на місяць дорівнювали 870,2 грн, а ро-

здрібний товарооборот на одну особу дорівнював 444,8 грн. Таким чином, роздрібний товарооборот на одну особу у 2 рази був меншим, ніж споживчі витрати. Інакше кажучи, торгівля покривала лише 50% потреб населення (трохи більше 20% продовольчих, близько 48% непродовольчих товарів домашнього вжитку були придбані населенням на підприємствах організованої торгівлі. Усе інше було придбано на стихійних ринках або вироблено на присадибних ділянках для особистого вжитку) [3].

У регіональному розрізі є певні відмінності. Так, грошові доходи одного домогосподарства у 2008 р. в середньому за місяць склали 2542,77 грн, витрати – 2328,54 грн, тобто доходи перевищували витрати на 9,2% [1].

Виокремлюються регіони, в яких грошові доходи значно перевищують витрати: Луганська область (18,7%), АР Крим та Рівненська область (16,6%), Волинська (16,5%), Донецька (16,4%), Харківська (16,2%), Закарпатська (16,0%), Запорізька (15,3%), Київська (13,0%), Херсонська (11,3%), Сумська (10,8%), м. Севастополь (10,1%), Одеська області (10,0%). Найменший показник має м. Київ (0,6%). Це є свідченням про наявність незадоволених потреб населення, що спонукає вкладати вільні гроші в банки, акції, сертифікати або валюту. На вказані цілі у Миколаївській області припадає 8,6% грошових доходів щомісяця, у м. Севастополь –5%, Рівненській та Черкаській областях – 4,3 та 4,2% відповідно, у Вінницькій – 3,8%, Закарпатській – 3,6%, Запорізькій – 3,2%. Мешканці Києва щомісяцякладають 7,0% грошових доходів у нерухоме майно, Севастополя – 1,9% [1; 2].

У середньому по країні 2,5% місячного грошового доходу витрачається одним домогосподарством на розвиток особистого підсобного господарства. Але у більшості регіонів на це витрачається 5,8%...3,0% (Волинська, Закарпатська, Рівненська, Черкаська, Івано-Франківська, Чернівецька, Вінницька, Сумська, Полтавська, Хмельницька, Чернігівська, Херсонська, Житомирська, Кіровоградська області). Тобто, населення цих регіонів виробляє сільгосппродукцію на присадибних ділянках для особистого споживання та для продажу на ринках, здебільшого на стихійних, тому підтвердженням є розвинута мережа тільки зареєстрованих продовольчих ринків. Так, на 2 млн населення АР Крим припадає 28 продовольчих ринків, на 2,5 млн населення Львівщини – 27, а на 0,9 млн населення Чернівецької області – 30. У таких невеликих за чисельністю населення (від одного до півтора мільйона) областях, як Тернопільська, Хмельницька, Рівненська, Житомирська, Івано-Франківська, Закарпатська, працюють від 47 до 61 змішаних ринків [1; 2].

Гострі проблеми супроводжують розвиток оптової торгівлі в Україні: низька її концентрація, відсутність мережі оптових баз, складів, контор призвела до розвитку на ринку споживчих товарів дрібнооптової торгівлі, значна частина якої досі не легалізована (за підрахунками, частка організованої оптової торгівлі в забезпеченні роздрібного товарообороту не перевищує 20%) [5].

Водночас спостерігається збільшення товарообороту між оптовими торговельними підприємствами, що пояснюється великою кількістю дрібнооптових та посередницьких фірм у ланцюгу товарного руху. Дроблення оптової торгівлі призвело до того, що у процесі руху товару до роздрібного торговця він багато разів змінює власника, а кожен оптовик на цих оборудках заробляє для себе прибуток, чим пояснюється безпідставне зростання роздрібних цін. У 2008 р. оптовий товарооборот одного оптового підприємства становив у середньому 14,5 млн грн. При цьому на 14,1% оптових торговельних підприємств припадала основна частка оптового товарообороту (92%). Оптові підприємства не мають достатньої кількості сучасно обладнаних складів, на яких упроваджено новітні технології складської обробки товарів, станом на 1 січня 2009 р. лише 8,5% підприємств мали власні склади [1; 2].

За даними Львівської міськради, у місті зареєстровано більше 200 оптових та 1570 оптово-роздрібних підприємств, але оптовий оборот вищий за 1 млн грн на рік, забезпечують тільки 20% об'єктів оптової торгівлі. Як наслідок, відбулося перекручення механізму ціноутворення, кінцева ціна стала не відповідати раціональним принципам, а частка товаровиробника в ній стала неприпустимо малою.

Регіональні диспропорції в оптовій торгівлі вражають. Парадоксально, що 70,5% оптового товарообороту припадає на чотири регіони: м. Київ, Дніпропетровську, Донецьку та Харківську області. Їм належать 48,6% оптових підприємств. На такі 8 індустріально-аграрних регіонів, як: АР Крим, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська та Полтавська області, припадає 17,2% оптового товарообороту та 28,7% оптових підприємств держави. На інші 15 регіонів: Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Чернівецька, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області та м. Севастополь – відповідно припадає 12,3% оптового товарообороту та 22,7% оптових торговельних підприємств [1; 5].

Слід відмітити, що у 2007 р. частка першої групи регіонів у загальнодержавному виробництві валової доданої вартості складала 47,7%, другої групи – 29,6%, третьої – 22,7%. Більш висока питома ва-

га оптового товарообороту порівняно з часткою у виробництві валової доданої вартості спостерігалася в таких регіонах: Волинська (різниця більш ніж у два рази), Дніпропетровська, Донецька, Луганська області та м. Київ. Водночас питома вага оптового товарообороту в Автономній Республіці Крим, Вінницькій, Закарпатській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та Севастополі – дорівнювала одному та менше одного відсотка.

Все це обумовлено наявними природно-кліматичними, соціально-економічними ресурсами та історичними чинниками, специфічними властивостями товарів та послуг, реалізованих на оптовому ринку, які зумовлюють високий ступінь його локалізації, тісний зв'язок із конкретною територією та сферою товарних відносин у загальнодержавному оптовому товарообороті [4].

Зрозуміло, що до першої групи увійшли столиця країни м. Київ, старопромислові регіони з високим розвитком гірничодобувного комплексу, чорної та кольорової металургії, машинобудування, хімічної та переробної промисловості, із високо розвиненими аграрним сектором та ринковою інфраструктурою. У них зосереджена значна кількість великих оптових підприємств, що торгують великими партіями промислових товарів та сільськогосподарської продукції. Третя група представлена в основному малими як за територією, так і за чисельністю населення, здебільшого аграрними областями з меншою кількістю оптових підприємств, із переважанням дрібнооптових, які займаються просуванням на ринок невеликих партій сільгосппродукції.

Висновки. Таким чином, сучасна торгівля розвивається під впливом радикальних змін, що відбуваються в Україні, але з певними регіональними відмінностями. Незважаючи на великі позитивні зміни, ця галузь у своєму розвитку ще відстає від рівня 1990 р.

Процеси трансформації в торгівлі України та її регіонах відбуваються непослідовно, без урахування регіональних проблем та особливостей, соціально-економічних наслідків, в умовах відсутності спеціального державного органу (Міністерства торгівлі) і його підрозділів на місцях та ефективної системи регулювання [3].

Ліквідація оптової ланки погіршила систему міжгалузевих виробничих зв'язків, лишила відтворювальний процес важливого механізму впливу на вітчизняних товаровиробників, що погіршило пропозицію на споживчому ринку, а також викликало низку негативних тенденцій у розвитку роздрібно торгівлі: зростання цін на споживчі товари, надмірне збільшення частки надходжень з імпорту в структурі товарних ресурсів, зростання тіньового сектору в торгівлі та ін. [5].

В окремих областях України спостерігалися суттєві відмінності в каналах реалізації та їх питомій вазі в загальному обсязі товарообороту регіонів, що зумовлено співвідношенням аграрного та індустріального розвитку областей, рівнями виробництва товарів народного споживання, доходів населення, та самозабезпечення домогосподарств продуктами харчування, історичним розвитком територій, різницею в розвитку інфляційних процесів, станом регіональної регуляторної політики.

Список літератури

1. Регіони України [Текст] : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 763 с.
2. Роздрібна торгівля України у 2008 році [Текст] : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 173 с.
3. Апопій, В. В. Сучасні проблеми та стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України [Текст] / В. В. Апопій // Вісник Донецького держ. ун-ту економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. – 2005. – № 4. – С. 145–153.
4. Мазаракі, А. А. Макроекономічні проблеми розвитку сфери торгового обігу [Текст] / А. А. Мазаракі // Вісті. – 2006. – 10 березня. – С. 4.
5. Шубін, А. А. Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку [Текст] : монографія / А. А. Шубін, Я. А. Гончарук. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2007. – 404 с.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© О.В. Колчкова, 2010.

УДК 65.012,32:339.37

Г.І. Забродська, асп.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Визначено особливості людського фактора антикризового управління та запропоновано технологію його формування в підприємствах роздрібної торгівлі.

Определены особенности человеческого фактора антикризисного управления и предложена технология его формирования в предприятиях розничной торговли.

The features of human factor of antykrzyzysnogo management are certain and technology of his forming in the enterprises of retail business is offered